

ز آواز ابریشم و بانگِ نای

بررسی موسیقی رزمی و بزمی شاهنامه

1377

1377

شاهنامه فردوسی موسیقی هم چون در شاهکار هنری دیگر، در گوهر

آفرینش خویش دامدار مایه‌های هنری و اندیشگی است؛ هر اثر

نیما تجر

هنری برای دست‌یابی به سازند نمود آمیختن آهنگی

جوشن‌های هرمنده و نیز آنگی اندیشگی است. برآیند این دو

بزرگی است که پایداری و ماندگاری را برای کوشش هنری به ارمغان

می‌آورد. جست‌وجو برای شناختن این سازند و ویژگی‌های برشمرده در

زمین موسیقی شاهنامه را در این پژوهش بررسی می‌کنیم.

علاوه بر این، برای بررسی و شناختن این سازند، در این پژوهش از روش‌های

تجزیه و تحلیل و روش‌های آماری نیز استفاده شده است. در ادامه، نتایج

پژوهش برای پردازش و چگونگی پردازش برآیند این

در فصل یکم از پیوند و علاقه‌مندی و شعر و ادب و موسیقی یاد

کرده‌ایم. در فصل دوم، روش‌های آماری و روش‌های تجزیه و تحلیل را

جداسازی آواهای مورد استفاده در فصل سوم، بررسی

آواهای یا گنگ در شاهنامه و بررسی ویژگی‌های آواهای

بخش‌های دیگر این گونه و در فصل پنجم، بررسی ویژگی‌های

سازنی و یا رده‌بندی سازها و در فصل ششم، بررسی ویژگی‌های

دیباچه

شاهنامه‌ی فردوسی توسی، هم‌چون هر شاهکار هنری دیگر، در گوهر آفرینش خویش و ام‌دار مایه‌های هنری، ذوقی و اندیشگی است؛ هر اثر هنری برای دست‌یابی به جاودانگی نیازمند نمود آمیختارانه‌ی جوشش‌های هنرمندانه و نیز انگیزه‌های اندیشگی است. برآیند این دو ویژگی است که پایداری و ماندگاری را برای کوششی هنری به ارمغان می‌آورد. جست‌وجو برای شناخت و دریافت ویژگی‌های برشمرده در زمینه‌ی موسیقی شاهنامه، آغازگر این پژوهش بوده است.

پژوهش را با خواندن همه‌ی شاهنامه آغاز کرده‌ایم و پس از آن ۸۵۸ بیت را برای بررسی موسیقی شاهنامه برگزیده‌ایم؛ سپس با آبخوربایی و کتاب‌شناسی‌ای که این پژوهش را یاری‌گر بوده است به ژرف‌نگری بیش‌تر برای پردازش و چگونگی نگارش برآمدیم:

در فصل یکم از پیوند دیرینه‌ی موسیقی و شعر، و ادب و موسیقی یاد کرده‌ایم. در فصل دوم از پیشینه‌ی موسیقی تا فردوسی سخن رانده‌ایم. با جداسازی آواهای موسیقایی از ناموسیقایی در فصل سوم، همه‌ی آواهایی را که در شاهنامه شنیده می‌شود، برشمرده‌ایم؛ کار را در بخش‌های دیگر این‌گونه پی گرفته‌ایم: با شناسایی گونه‌های موسیقی سازی، بارده‌بندی سازها به بررسی و گزارش جداگانه‌ی تک‌تک سازها

پرداخته‌ایم. بر بنیاد سازشناسی شاهنامه، سه گونه‌ی موسیقی رزمی و بزمی و موسیقی شکار را بازشناخته‌ایم که در سرآغاز هر بخش از گزارش سازها، ویژگی‌های هر یک از گونه‌ها را بازگفته‌ایم. موسیقی آوازی شاهنامه هم به همین شیوه، گونه‌بندی شده. در فرجام نیز به داوری درباره‌ی موسیقی شاهنامه پرداخته‌ایم.

فصل دوم: پیشینه‌ی موسیقی تا فردوسی
فصل سوم: آواها در شاهنامه
فصل چهارم: آواهای ناموسیقایی و ناموسیقایی از دید دانش موسیقی
فصل پنجم: آواهای موسیقایی در شاهنامه
فصل ششم: ساختار موسیقی در شاهنامه

در این کتاب، به بررسی و تحلیل آواها در شاهنامه پرداخته شده است. در ابتدا به بررسی کلیه آواها در شاهنامه پرداخته شده و سپس به بررسی آواهای ناموسیقایی و ناموسیقایی پرداخته شده است. در ادامه به بررسی آواهای موسیقایی در شاهنامه پرداخته شده است. در پایان نیز به ساختار موسیقی در شاهنامه پرداخته شده است.

فصل دوم: پیشینه‌ی موسیقی تا فردوسی
فصل سوم: آواها در شاهنامه
فصل چهارم: آواهای ناموسیقایی و ناموسیقایی از دید دانش موسیقی
فصل پنجم: آواهای موسیقایی در شاهنامه
فصل ششم: ساختار موسیقی در شاهنامه

۱۲	پیش‌گفتار
۱۳	فصل یکم: خاستگاه موسیقی و شعر
۱۳	آغازگاه هنر
۱۸	جادو: نمودگاه نخستین هنر
۲۳	خاستگاه شعر و موسیقی
۲۴	هم‌گونی موسیقی و شعر
۲۶	پیوند موسیقی و ادبیات
۲۷	ادبیات مردمی
۳۵	فصل دوم: پیشینه‌ی موسیقی تا فردوسی
۳۸	موسیقی تاریخی شاهنامه
۳۸	موسیقی در زمان ساسانیان
۴۱	پس از ساسانیان تا زمان عباسیان
۴۳	موسیقی ایرانی در زمان عباسیان
۴۹	فصل سوم: آواها در شاهنامه
۵۰	آواهای موسیقایی و ناموسیقایی از دید دانش موسیقی
۵۰	آواهای ناموسیقایی
۵۶	آواهای موسیقایی
۵۹	موسیقی در شاهنامه
۶۱	ساختار موسیقی در شاهنامه

فهرست

۶۱	موسیقی شعر
۶۲	گونه‌بندی موسیقی شاهنامه
۶۵	فصل چهارم: سازشناسی شاهنامه
۶۵	اتنوموزیکولوژی و سازشناسی
۶۷	رده‌بندی سازها
۶۹	سازشناسی شاهنامه بر بنیاد رده‌بندی زاکس و بوستل
۷۱	فصل پنجم: ویژگی‌های سازهای شاهنامه
۷۱	سازشناسی شاهنامه
۷۲	موسیقی رزمی
۷۲	الف. سازهای بادی
۱۰۱	ب. کوبه‌ای‌ها
۱۲۱	ج. پوستی‌ها
۱۶۱	موسیقی بزمی
۱۶۲	الف. سازهای سیمی
۱۸۲	ب. سازهای بادی
۱۸۴	رامش‌گران
۱۹۲	موسیقی شکار
۱۹۵	فصل ششم: موسیقی آوازی
۱۹۵	ویژگی‌های آواز در شاهنامه
۱۹۷	گونه‌بندی آوازهای شاهنامه
۲۱۱	فصل هفتم: داوری درباره‌ی موسیقی شاهنامه
۲۱۱	موسیقی شاهنامه از دید تاریخی
۲۱۲	ساختار فراگیر موسیقی در شاهنامه
۲۱۴	سخت‌انجامین درباره‌ی موسیقی شاهنامه و این پژوهش
۲۲۳	کتاب‌نامه
۲۲۷	نمایه
۲۲۸	نمایه‌ی سازها
۲۲۹	دیگر نمونه‌بیت‌ها

پیش‌گفتار

و مرد آن‌گاه آگاه شود که نشستن گیرد
و بداند که پهنای کار چیست.
بیهقی

شاهنامه‌ی فردوسی یکی از پُربارترین آبخورهای شناختِ اندیشه، مَنش و فرهنگِ ایرانی است. اگرچه پژوهش‌ها و سنجش‌ها، دید و داوری‌هایی که درباره‌ی آن انجام پذیرفته، اندک نیست اما همچنان بخش‌های بسیاری از این نامه‌ی سترگ ناکاویده مانده است؛ یکی از این بخش‌های ناپسوده، موسیقی است که در تاروپود «رزم» و «بزم» شاهنامه تپیده است. بیت‌هایی که در آن‌ها به موسیقی پرداخته می‌شود در جای‌جای شاهنامه به فراخور سخن و داستان آورده شده اما از آن‌رو که شاهنامه گستره‌ای پهناور دارد، میان بیت‌های موسیقی جدایی افتاده و سبب شده است تا خواننده، پیوستگی، کارکردها و ساختار استوار میان این بیت‌ها را به‌درستی نشناسد. اما اگر بخواهیم بیت‌های موسیقایی شاهنامه را در کنار هم بررسی کنیم و بسنجیم یا پژوهشی را بر این زمینه بنیاد کنیم پرسش‌هایی چند، از این دست، در ذهن جوینده پدیدار می‌شود که: